

Т. В. Данилова,
к. філос. н., ст. викладач кафедри філософії,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДЕРЖАВНІ ІНСТИТУЦІЇ ТА РІВНОПРАВНІСТЬ СТАТЕЙ: БОРОТЬБА ТРИВАЄ

T. Danylova,
PhD in Philosophy, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

STATE INSTITUTIONS AND EQUAL RIGHTS: THE FIGHT CONTINUES

Хоча міжнародні та національні законодавчі акти виходять із принципу рівноправності, на практиці жінки не є рівноправними в суспільному житті і діяльності. Спостерігається яскраво виражене протиріччя між новими потребами і відсутністю в суспільстві умов для їх задоволення. Гендерна асиметрія є не приватною справою, а однією з найгостріших проблем суспільства, вирішити яку під силу тільки на рівні держави. У статті робиться спроба частково проаналізувати сучасний стан вирішення проблеми гендерної нерівності в Україні.

Although international and national laws are based on the principle of equality, in practice women are not equal in social life and activities. There is a deep contradiction between new needs in society and the lack of conditions for their satisfaction. Gender asymmetry is not a private matter, but one of the most acute problems of society, which can be resolved only at the state level. This paper attempts to analyze the current situation in tackling the gender inequality in Ukraine.

Ключові слова: гендер, гендерна рівність, гендерна політика, гендерні стереотипи, державне управління, гуманізація.

Key words: gender, gender equality, gender politics, gender stereotypes, public administration, humanization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

"Права жінок є правами людини" — проголошується в п.14 Декларації, затвердженої Четвертою Всесвітньою конференцією зі становища жінок у Пекіні, яка відбулася в 1995 р. Проблема гендерної рівності та подолання усталених культурних дискримінаційних стереотипів є однією з найактуальніших проблем сучасності. Усвідомлення її наявності та усунення бар'єрів, що перешкоджають формуванню рівноправних відносин між чоловіками і жінками, відповідають цілям гуманістичного розвитку суспільства.

Боротьба за жіночу рівноправність має довгу історію. У різний час і в різних країнах декларувалося, що жінки як соціальна група перебувають у несправедливому, підлеглому, а іноді й соціально небезпечному становищі в суспільстві і не мають основних громадянських і політичних прав. Достатньо згадати твори Пулена де ля Барра, Мері Естелл, Афри Бенн, Мері Уолстоункрафт, "Декларацію прав жінки і громадянки" Олімпії де Гуж, суфражизм, роботи представниць ліберального, соціалістичного і радикального фемінізму, численні жіночі рухи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Гендерні та феміністичні дослідження в Україні, а також роль державних інституцій у вирішенні проблеми дійсної рівності двох статей не так давно почали привертати до себе інтерес наукової спільноти. Надзвичайна важливість гендерної складової гуманізації державного управління, позитивний досвід країн розвиненої демократії спонукають українських науковців приділяти увагу цьому питанню. Гендерна проблематика в галузі державного управління розробляється Л. Кобелянською, Н. Грицяк, О. Кулачек, І. Грабовською, Г. Даудовою, І. Лазар, Н. Ковалішиною, М. Поповим. Незважаючи на наявність певних напрацювань в даній сфері, гендерна проблематика ще залишається terra incognita. Досить часто жіноча проблема розглядається у відриві від гендерних уявлень, що вносять істотні корективи в дану проблематику за рахунок виявлення соціокультурних відмінностей, норм і систем очікувань, які пред'являються до жінок і чоловіків. Інколи в суспільстві спостерігається так званий антигендерний спротив [1], який гальмує поступ української держави на шляху до справедливого суспільства.

МЕТА СТАТТІ

У статті робиться спроба частково проаналізувати сучасний стан вирішення проблеми гендерної нерівності в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Тривала боротьба жінок за рівноправність призвела до певних змін суспільної свідомості в поглядах на роль жінки, але, незважаючи на це, фактичну рівноправність не досягнуто. Хоча сьогодні скасовано багато заборон, які існували раніше, їх скасування не внесло остаточних змін щодо реального гарантування прав жінки. Як і раніше, вона багато в чому залишається підпорядкованою чоловікові. Громадянські свободи й подалі будуть залишатися абстрактними поняттями, якщо вони не підкріплюватимуться дійсною реалізацією жінкою своїх власних життєвих проєктів, її самоствердженням як суб'єкта.

Згідно з доповіддю Організації Об'єднаних Націй, число представників сильної статі в світі на 75 мільйонів вище, хоча на європейському континенті переважають жінки. У найбільш густонаселених країнах Китаї та Індії співвідношення статей становить, відповідно, 108 і 107 чоловіків на 100 жінок. У Пакистані та Бангладеш — 106 чоловіків на 102 жінки. При цьому з 192 глав держав у 2009 році представниць прекрасної статі було всього 11. У 2008 році в урядовій сфері в різних країнах працювало в середньому 17 відсотків жінок (у порівнянні з 8 відсотками в 1998 році). У парламентах представництво жінок ледь дотягує до 30 відсотків від загальної кількості депутатів, та й то лише в 23 країнах. У 2009 році з 500 найбільших корпорацій у світі жінки очолювали лише 13. Незалежно від освіти винагороди у чоловіків і жінок, як і раніше, не є рівними. Зарплати жінок складають у середньому від 70 до 90 відсотків від зарплат чоловіків; представниці прекрасної статі рідко займають відповідальні пости. При цьому жінки у всьому світі зазнають фізичного, сексуального, психологічного та економічного насильства. Отже, нерівність між статями в світі зберігається [2]. За допомогою цієї доповіді ООН наочно продемонструвала проблему гендерної нерівності чоловіків і жінок.

Проблема гендерної справедливості не обминула і Україну. На Всесвітньому самміті тисячоліття ООН, який

відбувся в 2000 р., було визначено основні цілі розвитку на новий період. Україна стала однією з 189 країн-членів ООН, що взяла на себе ряд зобов'язань до 2015 р., серед яких забезпечення гендерної рівності і розширення прав і можливостей жінок. Одним з етапів на шляху досягнення гендерної рівності є забезпечення гендерного співвідношення на рівні не менше як від 30 до 70 відсотків тієї чи іншої статі у представницьких органах влади та на вищих щаблях виконавчої влади; скорочення наполовину розриву у доходах жінок і чоловіків [3].

Відповідно до Звіту з глобального гендерного розриву 2012 р. (Global Gender Gap Report 2012) за версією Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum) Україна посідає 64 місце (серед 135 країн світу, які були включені до рейтингу) за величиною гендерного розриву (gender gap) у чотирьох важливих сферах нерівності між чоловіками і жінками, таких як економічна участь і можливості, рівень освіти, здоров'я та живихання, політичні права і можливості [4]. Достатньо зазначити, що кількість жінок — депутатів Верховної Ради України VII скликання складає близько 9 відсотків, в той час як 54 відсотки громадян України — жінки.

Гендерна нерівність у сфері політики викликає серйозну стурбованість. Якщо простежити тенденції останніх 20 років (з моменту набуття Україною незалежності), ситуація з представленням жінок у політиці значно не поліпшилася. Низьке представництво і незначна участь жінок у політичних процесах і процесах ухвалення рішень є серйозним викликом демократії, оскільки понад 50 відсотків громадян фактично усунуто від участі у державному управлінні [5]. Отже, сучасний стан гендерної рівності в українському суспільстві на рівні вищих ешелонів влади є незадовільним і не відповідає міжнародним стандартам і міжнародним зобов'язанням, взятим Україною.

Найважною є дискримінація на ринку праці, хоча часто цей факт і заперечується. Серед найманих працівників показником дискримінації є рівень заробітної плати. Жінки, виконуючи однаковий, а іноді і більший обсяг роботи в порівнянні з чоловіками, отримують меншу заробітну плату. Майже в усіх галузях народного господарства жінки займають низькооплачувані посади. При працевлаштуванні у жінок менше шансів отримати вакантне місце, ніж у чоловіків. До того ж, нерідко роботодавець зазначає, що конкурсу оголошується виключно для чоловіків. Безробіття серед жінок як приховане, так і зареєстроване, вище, ніж у чоловіків. Заробітна плата жінок складає 72,5 відсотки від заробітної плати чоловіків. Жінки здебільшого працюють у тих сферах (освіта, медицина, соціальна сфера тощо), де заробітна плата значно нижча, ніж у середньому по народному господарству, що призводить до зростання економічної нерівності чоловіків та жінок. Через 20—30 років заробітна плата жінок складатиме лише 40—50 відсотків пенсії чоловіків. Жінка працює на 4—6 годин більше, ніж чоловік, але праця в домашньому господарстві не враховується як продуктивна, а тому не оплачується й не враховується в пенсійних схемах. Жінки, які мають дітей та перебували в декретній відпустці, стають неконкурентоспроможними на ринку праці. Жінки складають абсолютну більшість трудових мігрантів з України [6]. Така очевидна нерівність позицій жінок та чоловіків на ринку праці призвела до фемінізації бідності.

Особливої гостроти набула проблема насильства над жінками. Жінки в Україні зазвичай позбавлені фундаментальних прав бути вільними від насильства. Чинне законодавство, економічна та соціальна структура не дозволяють жінкам отримувати відшкодування за домашнє насильство. На думку голови Правління Інформаційно-консультативного жіночого центру О. Суислової, сьогодні в Україні спостерігається явище феміциду — системної практики винищення жінок. Експерт переконала, що в Україні дівчаток виховують у боязні та покорі до чоловіків, тому "не можна чекати від них, що вони скажуть "ні", коли вони захочуть сказати "ні" [7]. Через неспроможність адекватної відповіді на проблему насильства в сім'ї та дискримінацію жертв насильства український уряд нездатний виконувати зобов'язання як член ООН та Ради Європи та його дії не узгоджуються з міжнародними стандартами прав людини. А вже насильство в сім'ї є не приватною справою, а однією з найгостріших проблем суспільства, вирішити яку під силу тільки на рівні держави.

У травні 2011 р. в результаті довготривалої діяльності жіночих груп Рада Європи, нарешті, прийняла Конвенцію

про попередження і припинення насильства щодо жінок та побутового насильства [8]. Конвенція є першим юридично зобов'язуючим документом в Європі, що вимагає від уряду вжити заходів щодо запобігання, припинення і покарання насильства над жінками. Конвенція набуває чинності лише за умови, якщо 10 країн — членів Ради Європи підпишуть і ратифікують її. 7 листопада 2011 р. міністр закордонних справ (у зазначений період) К. Грищенко від імені України підписав Конвенцію, таким чином, Україна стала 17-ю державою, яка приєдналася до неї, але, на жаль, ще не ратифікувала її. 14 березня 2013 р. Уповноважений з прав людини Валерія Лутковська закликала Уряд України ратифікувати Конвенцію Ради Європи про попередження і припинення насильства щодо жінок та побутового насильства [9]. Ратифікація Конвенції сприятиме здійсненню відповідних заходів для створення інтегрованого підходу з ліквідації насильства щодо жінок та домашнього насильства шляхом подальшого застосування положень Конвенції на національному рівні.

Хоча міжнародні і національні законодавчі акти виходять з принципу рівноправності, на практиці жінки не є рівноправними в суспільному житті і діяльності. Спостерігається яскраво виражене протиріччя між новими потребами і відсутністю в суспільстві умов для їх задоволення. Причини гендерної нерівності в українському суспільстві є: стереотипи масової свідомості, котрі розглядають жінку як слабку у порівнянні з чоловіком істоту, що є другорядною у політичному, економічному, соціальному та приватному житті; кризова економічна ситуація, безробіття, що часто перетворює від народження вільну істоту на "живий товар"; слабозвинене громадянське суспільство, низьке представництво жінок у владних структурах, пасивність жіночих організацій і кожної окремої жінки у відстоюванні своїх прав і свобод; традиційне, патріархальне, часом неусвідомлюване зверхнє ставлення частини представників чоловічої статі до жінок, що ще більше закріплює гендерну асиметрію.

Усе це є викликом сучасному українському суспільству і державі та потребує негайних адекватних дій. Найважливішою ознакою ефективності державного управління у сфері вирішення питань гендерної рівності є спроможність державних установ всіх рівнів розробляти ефективні механізми щодо впровадження та застосування політики гендерної рівності, а також відповідні програми, які визнають різні потреби чоловіків і жінок та адекватно реагують на них.

Необхідним є приведення українського законодавства у відповідність до конституційних принципів рівності та європейських норм; здійснення інвентаризації законів та підзаконних актів на підставі гендерних експертиз; вироблення особливих антидискримінаційних норм і санкцій за порушення гендерного законодавства; встановлення спеціальних гарантій та санкцій за порушення принципу рівних можливостей на ринку праці; введення спеціальних заходів для забезпечення паритетного представництва жінок і чоловіків на всіх рівнях прийняття рішень, при кадрових призначеннях на державні посади; проведення спеціальних інформаційних кампаній; розвиток та інституціалізація гендерних досліджень та гендерної освіти на всіх етапах її набуття; організація державної звітності та посилення громадського контролю за виконанням міжнародних зобов'язань та задекларованих принципів рівності прав та можливостей жінок і чоловіків [10].

Певними сферами розробки гендерної політики повинні стати:

— підтримка подальшої розробки прагматичних політик та законодавства, необхідного для досягнення гендерної рівності у суспільстві, наприклад, законодавство щодо забезпечення рівного представництва чоловіків та жінок у виборних органах влади, законодавство щодо протидії гендерній дискримінації; забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у працевлаштуванні, просуванні по службі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці, провадженні підприємницької діяльності, поєднанні трудової діяльності з виконанням сімейних обов'язків;

— розробка та вдосконалення законодавства у сферах, пов'язаних із відповідними напрямками (такими як протидія торгівлі людьми та гендерне насильство, сімейне законодавство, трудове законодавство) з метою відображення останніх досягнень політики гендерної рівності;

— підтримка розробки секторальних та регіональних стратегій та програм з питань гендерної рівності; впровадження гендерного компоненту в усі міжнародні проекти і

програми, які реалізуються в Україні на національному та регіональному рівнях за підтримки міжнародних організацій і фондів;

— підвищення рівня спроможності урядових інституцій збирати гендерно структуровану інформацію, здійснювати гендерний аналіз та інтегрувати аспекти гендерної рівності в інші сфери суспільного життя на центральному та регіональному рівнях;

— розбудова спроможності уряду для здійснення гендерного аналізу, розробки відповідних процедур, рекомендацій та інструкцій.

— покладення в основу політики сталого розвитку людських ресурсів принципу гендерної рівності;

— формування гендерної культури шляхом розроблення та запровадження спеціальних просвітницьких програм подолання гендерних стереотипів [11].

ВИСНОВКИ

Повне інтегрування принципу рівних прав і можливостей буде реалізовуватися за умови врахування не лише необхідності подолання гендерних стереотипів, але й наявності безперердного функціонування механізму його реалізації, що стане можливим за умов введення у реалізацію політики розвитку людських ресурсів системного підходу стосовно інтегрування гендерної рівності. В ХХІ ст. питання гендерної справедливості має стати пріоритетним на всіх рівнях. Для забезпечення суттєвих змін йому необхідно приділити особливу увагу і розробити більш узгоджений, стратегічний підхід з боку всіх учасників, включаючи уряд, світлове співтовариство і громадянське суспільство. "Є одна універсальна істина, яку можна застосувати до всіх країн, культур і громад, — висловився Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй Пан Гі Мун, — насильство щодо жінок ні за яких обставин не може стати прийнятним, виправданним або терпимим".

У Пекінській Платформі дій підкреслюється, що перед жінками стоять спільні завдання, пов'язані з досягненням спільної мети гендерної рівності у всьому світі, які можуть бути вирішені лише в партнерстві з чоловіками, а всі державні установи та всі державні посадові особи (чоловіки і жінки) поділяють відповідальність за просування до рівності між жінками та чоловіками. Гендерний рух трансформувався в рух за суспільний прогрес, і ті завдання і цілі, які ставлять перед собою учасники руху, стосуються не тільки жінок, вони значущі для розвитку всього суспільства в цілому, в якому чоловік і жінка виступають єдиною системою, взаємодіють і доповнюють один одного, в якому рівність двох статей — це питання рівності людського існування [12].

Література:

1. Левченко К. "Стоп-гендер" як інструмент протистояння європейським цінностям [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ukralm/2013_11/levchenko.pdf
2. Число мужчин в мире на 75 миллионов превышает количество женщин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.inright.ru/news/nation/20101020/id_4840/
3. Войтенко Ю.А. Гендерна рівність як основна глобальна політична стратегія світового розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://3222.ua/article/genderna_rvnst_yak_osnovna_globalna_poltichna_strategiya_svtovogo_rozvitku.htm
4. Индекс гендерного разрыва по версии всемирного экономического форума — информация об исследовании [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/global-gender-gap-index/info>
5. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегія впливу. — К.: Український жіночий фонд, 2011 — 39 с.
6. Права жінок та гендерна рівність [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1245859923>
7. В Україні системно винищують жінок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-sistemno-vinischuyut-zhinok-ekspert.html>
8. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Word/210.doc>
9. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&

view=article&id=2504:2013-03-15-09-22-54&catid=14:2010-12-07-14-44-26&Itemid=75

10. Гендер: різні, але рівні! Гендер як один з базових вимірів соціальної структури суспільства // Інформаційно-аналітичне видання. — К., 2007. — 20 с.

11. Проект розробки та впровадження публічної політики в Україні. Гендерна рівність (секторна стратегія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://net.cbie.ca/projects/CBIE-PRISM/209.217.97.140/prism/index_ccd2359c.php.html

12. Горбаткова А.Н. Основные тенденции развития женского движения в европейских странах в 70 — 80-е гг. XX в. // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/osnovnye-tendentsii-razvitiya-zhenskogo-dvizheniya-v-evropeiskikh-stranakh-v-70-80-e-gg-khkh>

References:

1. Levchenko, K. (2013), "Stop-gender" as a tool of resistance to European values", *Ukrainoznavchij al'manakh*, [Online], vol. 11, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ukralm/2013_11/levchenko.pdf (Accessed 15 September 2013).
2. Le Monde/InterRight (2010), "In today's world, there are 75 million more men than women", [Online], available at: http://www.inright.ru/news/nation/20101020/id_4840/ (Accessed 12 September 2013).
3. Vojtenko, Yu.A. (2013), "Gender equality as a major global political strategy of world development", *Iedyna sluzhba pravovoi dopomohy*, [Online], available at: http://3222.ua/article/genderna_rvnst_yak_osnovna_globalna_poltichna_strategiya_svtovogo_rozvitku.htm (Accessed 26 August 2013).
4. Centre for human technologies (2012), "Gender Gap Index by the World Economic Forum — information about the research", [Online], available at: <http://gtmarket.ru/ratings/global-gender-gap-index/info> (Accessed 14 September 2013).
5. Ukrain's'kyj zhinochyj fond (2011), *Uchast' zhinok u politytsi ta protsesi pryjniattia rishen' v Ukraini* [Women's participation in politics and decision-making in Ukraine. Strategies of influence], Ukrain's'kyj zhinochyj fond, Kyiv, Ukraine.
6. Ukrainian Helsinki Human Rights Union (2008), "Women's Rights and Gender Equality", [Online], available at: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1245859923> (Accessed 14 September 2013).
7. TSN news (2012), "Women are systematically destroyed in Ukraine", [Online], available at: <http://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-sistemno-vinischuyut-zhinok-ekspert.html> (Accessed 3 August 2013).
8. Council of Europe Convention (2011), "Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence", [Online], available at: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Word/210.doc> (Accessed 23 September 2013).
9. Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights (2013), "Ombudsman Valeria Lutkovska urged the Government of Ukraine to ratify the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence", [Online], available at: http://www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2504:2013-03-15-09-22-54&catid=14:2010-12-07-14-44-26&Itemid=75 (Accessed 15 September 2013).
10. Peskina, L. and Bursova, N. (2007), *Hender: rizni, ale rivni! Hender iak odyn z bazovykh vymiriv sotsial'noi struktury suspil'stva* [Gender: different, but equal! Gender as one of the basic dimensions of social structure], *Informatsijnyj tsentr — biblioteka im.M.Kostomarov*, Kyiv, Ukraine.
11. Policy Reform and Implementation Support Mechanism Project (2013), "Gender equality (sectoral strategy)", [Online], available at: http://net.cbie.ca/projects/CBIE-PRISM/209.217.97.140/prism/index_ccd2359c.php.html (Accessed 20 September 2013).
12. Gorbatkova, A.N. (2003), "The basic trends in the development of women's movement in European countries in the 1970's — 1980's", Ph.D. Thesis, Political institutions, ethnopolitical conflicts, national political processes and technologies, Moscow State Social University, Moscow, Russia, [Online], available at: <http://www.dissercat.com/content/osnovnye-tendentsii-razvitiya-zhenskogo-dvizheniya-v-evropeiskikh-stranakh-v-70-80-e-gg-khkh> (Accessed 10 August 2013).

Стаття надійшла до редакції 02.10.2013 р.